

pupils' national-linguistic education in the practice of teaching their native language. It has been proved that teaching native language duties to junior pupils is of a great importance while forming the scientific conception of modern national education within the development of Ukraine and the spiritual revival of Ukrainian nation.

Key words: native language duties, native language, linguistic education, language personality, primary school, Ivan Ohienko.

Отримано: 06.03.2017 р.

УДК 37.018.1:001(477)(097)

Т. В. Олинець

Кам'янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка

РОДИННЕ ВИХОВАННЯ У СИСТЕМІ ПЕДАГОГІЧНИХ ПОГЛЯДІВ ІВАНА ОГІЄНКА

У статті висвітлено погляди й ідеї видатного українського освітнього діяча, педагога І. Огієнка щодо ролі та впливу родинного виховання на молодь. Розкривається сутність поняття й визначаються основні виховні завдання, які повинна розв'язувати родинна педагогіка. Обґрунтовано значення родинного виховання для формування особистості дитини та її розвитку. Окреслено мету і зміст концепції родинної педагогіки. Вказано основні причини і наслідки духовних депресій молоді в зв'язку з недостатньою увагою сім'ї та суспільства.

Ключові слова: Іван Огієнко, педагогіка, виховання, особистість, родина, діти, суспільство.

Сім'я завжди була і залишається природним середовищем первинної соціалізації дитини. Надбані в сім'ї навички різноманітної діяльності зберігаються на все життя. Теорія сімейного виховання ґрунтується на особистому прикладі батьків, індивідуальному підході до дитини, на взаємодії батьків і педагогів.

Спроби побудувати сімейну педагогіку як частину соціальної педагогіки робили ще в XVI-XVIII ст. Книжки й оповідання світових класиків Ф. Рабле («Гаргантюа і Пантагрюель», 1585), Ж.-Ж. Руссо («Еміль, або про виховання», 1762), Й.Г.Песталоцці («Лінгард і Гертруда», 1795) містили багато спостережень і порад батькам. За радянських часів відомими творами сімейної педагогіки були «Книга для батьків» А. Макаренка (1937) і «Батьківська педагогіка» В. Сухомлинського (1958). Багато виховних сентенцій висвітлюється в художніх творах О. Гончара, О. Копиленка, М. Стельмаховича. Автори сучасних посібників з педагогіки (І. Зайченко, С. Максимюк, Н. Волкова та ін.) присвячують окремі розділи основам сімейного виховання та зачіпають тему впливу родини на формування особистості.

Метою статті є висвітлити погляди й ідеї видатного українського освітнього діяча, педагога І. Огієнка щодо ролі та впливу родинного виховання на молодь, а також обґрунтувати значення родинного виховання для формування особистості дитини та її розвитку.

Зміст сімейного виховання включає в себе моральне, розумове, трудове, естетичне і фізичне виховання. Особливу увагу слід приділяти вихованню в дитині любові до батьків, рідних, рідної мови, культури свого народу, поваги до людей, піклування про молодших і старших, співчуття і милосердя, шанобливого ставлення до традицій, звичаїв, обрядів, знання свого роду, історії народу.

Основними методами виховання дітей у сім'ї є особистий приклад батьків, стимулювання до навчання на повну силу, розвиток здібностей дитини, створення найкращих умов для навчання, самообслуговування та трудова допомога батькам, запобігання негативним впливам мікросередовища [4, с.270-271].

В сім'ї закладаються основи формування особистості. Сім'я пов'язана кровними і родинними відносинами, поєднуючи подружжя, дітей і батьків, об'єднує одночасно два, три, а інколи й чотири покоління.

Взагалі ж, концепція сімейної педагогіки, тобто наукові основи і основні напрями, як правило, в різні історичні періоди при різних суспільних устроях зовні залишалися незмінними. Вони передбачали загальнолюдські цінності: боротьбу добра зі злом і його перемогу над останнім, чесність і честь, гідність і любов до людей, пращелюбовство і вміння бути вдячним. Сутністю концепції є створення системи виховання, яка забезпечувала б всебічний і гармонійний розвиток особистості. Тільки таке сімейне виховання може принести щастя дитині.

Перші вимоги до особистості людини і її поведінки, як результат сімейного виховання, ми знаходимо вже в біблійних заповідях: не убий, не вкради, будь шанобливим до старших і т.д.

Саме батьки – найперші вихователі – мають найбільший вплив на своїх дітей.

Сім'я впливає на дитину з першого дня народження. Спосіб життя родини і характер спілкування з малям є визначальним щодо формування в дитини перших звичок, від яких значною мірою залежатиме її майбутня поведінка.

Ідея залежності характеру дитини від середовища, побутових умов, домашнього оточення, всього укладу життя сім'ї знайшла вираз у багатьох українських народних прислів'ях і приказках: «З ким поведешся, від того й наберешся», «Ниточка веде до клубочка», «Який стук, такий грюк», «Кожна пташка свою пісню співає і своє гніздечко має».

Вплив на дитину домашнього оточення, укладу життя родини особливо зростає, коли вона починає ходити й говорити. Саме тоді в неї з'являється більше можливостей для фізичного і духовного контакту з навколишнім світом («Перший крок дитини – радість для родини», «Як говорить дитя, то вирує в хаті життя»).

Сім'я позитивно впливатиме на дітей, якщо в ній пануватиме здоровий дух єдності. Родинні чвари, постійні сварки між батьками, а ще гірше – негідна поведінка когось з них, негативно позначаються на вихованні дітей [5, с.38].

Метою сімейного виховання є формування таких рис і якостей особистості, які допоможуть гідно подолати життєві труднощі, перешкоди й негаразди.

Сімейне виховання розпочинається з любові до дитини. Педагогічно доцільна батьківська любов – це любов до дитини в ім'я її майбутнього, на відміну від любові в ім'я задоволення власних батьківських почуттів, бажання батьків «купити» дитячу любов і прихильність. Сліпа, нерозумна любов деформує у свідомості дітей систему цінностей, породжує утриманство. У дітей формується зневага до праці, не розвивається почуття вдячності, безкорисної любові до батьків та інших родичів.

Виховний процес у сім'ї не має меж, початку чи кінця. Батьки для дітей – це життєвий ідеал, нічим не захищений від пильного дитячого ока. Сім'я створює для дитини ту модель життя, в яку вона залучається. Саме діти відображають соціальне середовище, в якому живе сім'я.

Сімейне виховання – це педагогіка буднів, педагогіка кожного дня, яка в повсякденному житті здійснює велике таїнство – формування особистості людини [2, с.366-367].

Видатний український вчений, державний, громадський, релігійний діяч Іван Огієнко присвятив велику частину свого життя педагогічній діяльності. Він розгля-

дав питання виховного впливу на підростаюче покоління як єдиний комплекс цілеспрямованих дій родини, школи, позашкільних установ, у тому числі і церкви.

Отож, шкільне, родинне і релігійне виховання, зазначав вчений, виконують одну важливу спільну функцію – виховують підростаючу особистість як свідомого громадянина своєї держави, котрий вболіває за майбутнє народу, відроджує і розвиває культуру, поважає історичне минуле, мову та відстоює інтереси своєї Батьківщини [3, с.64].

Але провідну роль у формуванні особистості відводить він родині. Саме в сім'ї проходить перше становлення і формування особистості дитини. Вчений був схильний до думки, що батьки, виховуючи сина чи дочку, враховують їхні успадковані особистісні якості, темперамент, загальний фізичний стан та ін. І. Огієнко постійно підкреслював великий вплив на дитину материнської та батьківської любові. Своїм шанобливим ставленням до дружини чоловік дає дітям приклад правильних стосунків у родині, в свою чергу благородство взаємин у сім'ї позитивно впливає на формування характеру дітей. Основними засобами родинного виховання він вважав мову, материнський і батьківський вплив, рідномовне оточення, етнічне середовище.

У справі виховання дітей, на думку професора І. Огієнка, учителі та батьки повинні виступати як партнери, постійно доповнювати і підтримувати один одного, оскільки у школі удосконалюються ті риси і якості, які формуються батьками [1, с.309].

Робота з формування ціннісних орієнтацій неможлива без докорінного поліпшення родинного виховання. Тому що сім'я, зазначав І. Огієнко у праці «Навчаймо дітей своїх української мови!» (Вінніпег, 1961), – це «домашня церква», в якій закладається духовний стрижень особистості, основи її моралі, самобутність національного світовідчуття і світорозуміння [3, с.57].

На погляд вченого, батьківська сім'я – важливий інститут соціалізації у ранньому дитинстві. Вона має вирішальне значення у формуванні емоційного світу, самосвідомості і моральних засад особистості в перші роки життя. Якщо цього не зроблено, або зроблено погано, відтворити втрачене надзвичайно важко.

Велика значущість родини, констатував Іван Огієнко, у вихованні духовності дітей і молоді зумовлена особливостями її впливу – безперервністю, постійністю, тим, що вона виховує не тільки за допомогою прямих виховних впливів, а й на морально-чуттєвому і навіть на інтуїтивному рівні, що забезпечує високу ефективність досягнутих результатів та їх довготривалість.

Доброчинлива домашня атмосфера, пронизана духовністю, щирою прихильністю один до одного членів сім'ї, взаєморозумінням, бажанням поділитися своїми думками і бути корисним для близьких, гуртова праця, родинні свята, народні звичаї та обряди надзвичайно глибоко впливають на дітей. Саме у родині дитина залучається до рідної мови, культури, праці, народних звичаїв і обрядів, а також до певної системи духовних цінностей або ідеалів.

Родинні цінності, зазначав І. Огієнко, є результатом життєвого відбору духовних і моральних законів існування сім'ї, її світогляду і ставлення до навколишнього. Сюди також входять і досвід попередніх поколінь, шанування предків, взаємодопоміжка, взаємодопомога, що у своїй єдності забезпечує життєспроможність інституту сім'ї в житті нації, громади, зберігає її загальнолюдську цінність.

Не можна обійти увагою той факт, що під впливом ціннісних орієнтацій сім'ї на особистісному рівні дитини відбувається відбір духовних цінностей, які залишаються, зітруться або трансформуються під впливом вимог суспільства. І. Огієнко застерігав, що коли суспільні духовні цінності та ідеали

суперечать особистим, відбувається відторгнення частини або руйнація всієї ціннісної системи дитини, що у свою чергу, призводить до духовної кризи, яка проявляється передусім у дезорієнтації та спустошеності.

Сьогодні основними причинами духовних депресій, які спостерігаються в сучасній школі, є:

1. Різке розмежування, а то й протиставлення громадських, суспільних і родинних цінностей формувє індивідуалістичну особистість, відокремлену від соціуму, національних духовних цінностей та інтересів, особистість з усвідомленням власної винятковості або, навпаки, зайвості, що не розуміє сенсу життя, опозиційно налаштовану до суспільства, громади.
2. Підміна духовної уваги, близькості матеріальним піклуванням, коли батьки нібито все роблять для дитини (купають дорогі речі, намагаються дати престижну освіту та ін.), натомість постійно нав'язують свою волю, придушують дитячу ініціативу, не враховують індивідуальних здібностей і нахилів дитини.
3. Заперечення батьками духовності в дітей є наслідком нерозуміння самоцінності та унікальності внутрішнього світу дитини й несталості її духовних процесів, високої вразливості психіки і основною причиною появи закомплексованих і замкнутих людей, які бояться проявити в чомусь свої духовні прагнення, погляди, щоб зберегти внутрішній спокій, життєву рівновагу, що згодом переростатиме в цинічне ставлення до життя, до національних і загальнолюдських цінностей [3, с.58].

Таким чином, створення педагогічних умов виховання духовності в підростаючої особистості в основному залежить від ставлення батьків до духовних цінностей [3, с.60].

Слід відзначити, що І. Огієнко засуджував сім'ю егоїстичного типу, акцентуючи, що у такій сім'ї формуються цінності особистого рівня, які скоріше працюють на зовнішній імідж її членів і не завжди відповідають їхнім внутрішнім переконанням. Добродичність, співчуття, національна гордість, патріотизм мають місце в житті таких родин тільки тоді, коли дають якийсь зиск (кар'єра, зв'язки тощо). Родинні інтереси відстоюються будь-якою ціною і часто за рахунок іншого. Високі матерії вимірюються матеріальними статками. Фальш батьків у ставленні до духовних цінностей обертається негативним цинічним сприйняттям дітьми духовних ідеалів, зводить духовність дитини до примітивного речизму.

Вчений-педагог у протилежність егоїстичній сім'ї наводить приклад у своїй праці «Книга нашого буття на чужині», гармонійній сім'ї, що поєднує в родинній системі виховання загальнолюдський і духовно-національний досвід. Батьки і діти (у гармонійній сім'ї) творчо підходять до духовних учень, по зернині відбираючи духовні знання з філософії, психології, релігії, що, в свою чергу, позначається і на формуванні особистих сімейних, національних, громадських і загальнолюдських цінностей. Творче співробітництво пронизує всі сфери родинного життя і стимулює само творення й духовне вдосконалення кожного члена родини, створює умови для розвитку всебічно розвиненої особистості.

Гармонійний тип сім'ї створює ідеальні умови для виховання духовності в підростаючої особистості.

В умовах сім'ї, наголошував Огієнко, укорінюються основні якості, здібності, нахили, таланти, звички дітей. Грамотна сім'я систематично сприятиме їхньому розвитку.

І. Огієнко зазначав, що основними завданнями родинного виховання є:

- формування духовних цінностей з позицій добра, справедливості, гідності, правди, честі, людяності;

- створення сприятливої трудової атмосфери в сім'ї;
- залучення дітей до світу знань через народні казки, пісні, прислів'я, приказки, думи, лічилки тощо;
- турбота про те, щоб дитина всебічно розвивалася, володіла рідною мовою, елементарними знаннями про навколишнє середовище (рідний край, природу тощо);
- залучення дітей до активної участі в народних традиціях, звичаях, обрядах, виховання в них національної свідомості і самосвідомості, характеру та ін. [З, с.60-61].

Отже, беззаперечним є вплив сім'ї на формування та розвиток особистості дитини, а ідеї Івана Огієнка щодо родинного виховання залишаються актуальними та цінними для сучасної педагогіки.

Список використаних джерел:

1. Духовна і науково-педагогічна діяльність І.І. Огієнка (1882-1972) в контексті українського національного відродження. – Коломия : АТ «Коломийська друкарня ім. Шухевича», 1997. – 352 с.
2. Зайченко І.В. Педагогіка : навчальний посібник для студентів вищих педагогічних навчальних закладів / І.В. Зайченко. – К. : Освіта України, 2006. – 528 с.
3. Кучинська І.О. Духовні джерела Івана Огієнка : навчальний посібник / І.О. Кучинська. – Кам'янець-Подільський : Абетка-НОВА, 2004. – 88 с.
4. Максимюк С.П. Педагогіка : навчальний посібник / С.П. Максимюк. – К. : Кондор, 2005. – 667 с.
5. Стельмахович М.Г. Українська народна педагогіка / М.Г. Стельмахович. – К. : ІЗМН, 1997. – 232 с.

The article presents the views and ideas of the famous Ukrainian educator, teacher Ivan Ohienkoin reference to the role and influence of family education on young people. The essence of the conceptis revealed and the basic educational tasks are defined which family pedagogics must solve. The importance of family education to the formation of a child's personality and development has been proved. The purpose and substance of the conception of family pedagogics have been described. The main reasons and results of spiritual depression of youth because of lack of family and society's attention have been pointed out.

Key words: Ivan Ohienko, pedagogics, education, personality, family, children, society.

Отримано: 09.03.2017 р.